

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття як складова Карпатського регіону володіє значним рекреаційним потенціалом, Пріоритетність рекреаційного природокористування як стратегії перебування екопоміки краю є незаперечною. Актуальною залишається проблема збереження природних ландшафтів у районах масового туризму. Серед різновидів туризму чільне місце відводимо саме екологічному туризму, який тяжіє до рекреаційних територій національних парків, заповідників та ландшафтних парків регіонального татунку. Концепція екологічного туризму ґрунтується на гармонізації відносин людини з навколишнім середовищем, збереження його природних територій та підвищення екологічної свідомості рекреанта. Виділення й оцінка екотуристичного потенціалу на природоохоронних територіях є одним із вагомих завдань екологічного туризму. Модель екотуристичного потенціалу даних територій дає можливість правильно організувати провадження екологічної діяльності, створити якісний екотуристичний продукт. Важливим є теоретичне обґрунтування суті екотуристичного потенціалу природоохоронних територій та створення його концептуальної моделі.

Екотуризм – це окремий вид туризму, він поєднує значну кількість природних складових і характеризується трьома особливими рисами: по-перше, екотуризм – це подорожі з метою відпочинку і пізнання природи в ті місця, які в малій мірі схильні до антропогенного впливу; по-друге, він передбачає наявність певних, достатньо жорстких правил поведінки, значно жорсткіше, ніж на звичайних туристичних маршрутах; по-третє, даний вид туризму характеризується відносно слабким впливом на природне середовище, а отже, є практично єдиним видом використання природних ресурсів у межах природоохоронних територій світу [3, 4]. Заслужовує на увагу думка, що екотуризм це – пізнавальний і відпочинковий вид туризму, зосереджений на природних (мало змієнених людиною) територіях, який передбачає заняття різними формами активної рекреації у природних ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу [6]. Його стихійний прояв унеможливить збереження природних ландшафтів, тому найбільш раціональною формою організації та провадження рекреаційної діяльності з одночасним збереженням природно-територіального комплексу (ПТК) є національні природні парки (НПП). В законі України «Про природно-заповідний фонд» чітко визначено, що НПП – це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються для збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову та естетичну цінності [1]. Екотуризм України знаходиться на першому етапі свого становлення, що пов'язано з цілим рядом об'єктивних причин, зокрема: економічних, культурно-просвітницьких тощо. У статті 3 Закону «Про природно-заповідний фонд України» до 11-ти категорій природно-заповідного фонду (ПЗФ) України відносяться природні території та об'єкти – природні та біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. До ПЗФ України станом на січень 2013 року входять понад 7200 території і об'єктів загальною площею 2,8 млн.га, що становить 4% території України, зокрема: 17 природних та 4 біосферних заповідники, 19 національних парків, 45 регіональних ландшафтних

парків, 3078 пам'яток природи, 2729 заказників, 616 ботанічних, зоологічних садів, дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 793 заповідних урочищ. В порівнянні з країнами Європи (15%) Україна має значно нижчий показник ПЗФ [2].

Відповідно до Програми розвитку екомережі до 2020 року та Плану заходів, спрямованих на розвиток регіональної мережі територій та об'єктів ПЗВ місцевого значення, на території Закарпатської області на період 2010-2015 років в межах Карпатського біосферного заповідника (БЗ) планується виокремити заказник місцевого значення «Отрепський» та «Лиса гора», а також заповідне урочище «Заплава верхньої Тиси», пам'ятки природи «Карстова печера», «Черлений камінь» та «Штольня «Довгорулля» загальною площею 1019 га. Відповідно до положень Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення планується надати статус водно-болотних угідь міжнародного значення на території заповідника урочищ «Марамароське високогір'є» на площі 2128 га та «Озирний-Бребенеску» на площі 1656,94 га. Незважаючи на чималі досвід функціонування природно-заповідних територій Закарпаття, аспекти рекреаційного використання його ландшафтів вичерпано недостатньо. Тому на сучасному етапі залишається актуальною проблема науково обґрунтованого комплексного і раціонального використання, відтворення та збереження природно-ресурсних пішохідних територій та необхідності раціонального використання в екотуризмі. Ключовим поняттям досліджень є природно-рекреаційний потенціал як вираз сукупної можливості окремих елементів ландшафту забезпечувати реалізацію рекреаційної функції з урахуванням просторових, часових та нормативних обмежень і альтернатив природокористування [7]. Його не можна розглядати одноосібно як суму рекреаційних можливостей, оскільки внаслідок дії закону синергії формуються додаткові чинники рельєфу, кліматичних, водних, біотичних та інших складових ландшафту, що сприяє задоволенню рекреаційних потреб.

Для кожної природоохоронної території характерні певні види екотуристичних заїть. Так, для Карпатського БЗ – це екскурсії маркованими екологічно-пізнавальними стежками, пішохідний спортивно-оздоровчий (трекінг) та екоекотуризм. В НПП «Сяківське» це такі ж, як у Карпатському БЗ, та ще додається велосипедний, кінний, спортивне (аматорське) полювання та різновиди екстремального туризму (дельтапланеризм, парапланеризм). В Ужанському НПП – пізнавальні екскурсії маркованими маршрутами: лікувально-оздоровчий, гірськолижний, велосипедний, кінний та інші. Варто відмітити, що основне туристичне навантаження (тисок) припадає на найбільш «відпрацьовані», тобто розкручені маршрути. Тому необхідно здійснювати перерозподіл туристичних потоків із залученням та популяризацією нових, маловідомих маршрутів. Тут першочергове місце повинна посісти реклама як дієвий засіб інформаційного наповнення туристів та рекреантів. Мережа діючих туристичних маршрутів в межах природоохоронних територій Закарпаття характеризується чіткою орієнтацією на транспортні маршрути. Її удосконалення дасть можливість створити нові пункти рекреаційного господарства для підвищення рівня інфраструктурного забезпечення нових маршрутів, які зменшать антропогенний тиск на основні і тим самим дозволять створити екологічний баланс довкілля. Траєктні туристичні маршрути, які пролягатимуть через територію парків досліджуваної території, збільшать можливість ознайомлення туристів із цікавими природними об'єктами. Такий підхід покращить територіальну організацію мережі туристичних маршрутів за рахунок її компактності. Упровадження розроблених заходів у практику діяльності природоохоронних територій Закарпаття не тільки збільшить кількість рекреантів та додаткові надходження коштів, а й призведе до зміни територі-

альної організації рекреаційних потоків у часі, що уможливить більш рівномірний тиск на природні ландшафти даних територій [5].

Унікальність природно-територіального комплексу природоохоронних територій Закарпаття зумовлена особливостями їхнього розташування в межах різних фізико-географічних областей Українських Карпат. Характерними рисами сучасного стану природокористування на даних територіях є такі, як: переважання одностороннього рекреаційного потоку із значним рекреаційним навантаженням на ПНП «Синевир» за дуже низького рекреаційного навантаження на інші території; необхідність стимулювання розвитку певних видів рекреації, для якої є весь необхідний природно-ресурсний потенціал для розвитку зимової рекреації, бальнеологічного лікування, агротуризму тощо; неспроможність наявної туристичної інфраструктури задовольнити існуючий туристичний попит, особливо в чася пік (літній, зимовий сезони). Вирішення низки цих проблем можливе шляхом удосконалення структури природоохоронних територій та мережі туристичних маршрутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про природно-Заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. – К., 2005. – 40 с.
2. Указ Президента України «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» від 12.09.2005 р. // Орієнтир. – 2005. – С. 1–2.
3. Гетьман В. І. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України / В. І. Гетьман // Красзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35. – С. 4–8.
4. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник / О. Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.
5. Коржик В. П. Екологічний туризм: що це? / В. П. Коржик // Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 10-12 жовтня 2007р. – Рахів, 2007. – С. 158–164.
6. Кагаловський С. В. Природоохоронні території України / С. В. Кагаловський, К. М. Ситник. – К.: Урожай, 1997. – С. 85–119.
7. Романів А. С. Туристичний потенціал національного парку: сутність поняття та методологічні основи оцінки / А. С. Романів, О. Я. Романів // Географія і туризм: європейський досвід. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 118–120.

*Ірина КРАВЧЕНКО,
м. Житомир*

СТИГМА І ДИСКРИМІНАЦІЯ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ТА ВПЛИВ ЇЇ НА ЕПІДЕМІЮ ВІЛ/СНІДУ

Ставлення суспільства до ВІЛ/СНІД і груп ризику є досить значним показником рівня гуманності й толерантності, водночас – критерієм інформованості суспільства про хворобу. На перебіг захворювання в кожному окремому випадку, як і на темпи епідемії в цілому, впливає цілий ряд немедичних факторів, наприклад, таких як ставлення людини до загрози ураження ВІЛ на індивідуальному рівні, сприйняття самої ВІЛ-позитивної людини факту свого захворювання та оцінка цього факту з боку інших людей, що може призводити до стигматизації та дискримінації людей, які живуть з ВІЛ.

За даними вітчизняних досліджень, 10% працюючих респондентів (або 95 осіб) зазначили хоча б однієї форми дискримінації на ринку праці. Зокрема впродовж останніх 12 місяців 5% респондентів (47 осіб) із числа працюючих втрачали джерело трудового доходу через ВІЛ-статус, у тому числі 3% – внаслідок дискримінації з боку роботодавця

і колеги по роботі або поєднання дискримінацій та слабкого здоров'я, серед опитаних виявились і такі (3% працюючих респондентів, що становить 32 особи), хто пов'язує зміну своїх посадових обов'язків або характеру роботи, зокрема відмову у службовому просуванні, із обізнаністю роботодавця про їх ВІЛ-статус %.

У реальному житті додержання зазначених норм є проблематичним. Кожна четверта опитана ЛЖВ (25%) принаймні один раз протягом 12 місяців стикалася з обмеженнями у доступі до соціальних і медичних послуг з причин, пов'язаних зі ВІЛ-статусом. Зокрема, опитані ЛЖВ найчастіше стикалися з відмовами через причини, пов'язані з ВІЛ-статусом, в медичному обслуговуванні. Це зазначив кожен п'ятий (20%) респондент з числа тих, хто звертався за допомогою до медичних установ. Подібні ситуації досить часто стають причиною відмови пацієнтів від інформування лікарів про свій ВІЛ-статус.

Також існують проблеми у обмеженні доступу до житла. В цілому кожен п'ятий (19%) респондент змушений був протягом останнього року змінювати житло або ж стикався з труднощами при його оренді. У тому числі 4% вважають, що причиною цього так чи інакше став їх ВІЛ-статус, з них 1% респондентів зазначили, що змінити житло їм довелося виключно через свій ВІЛ-статус. Проблеми з доступом до соціальних і медичних послуг рідше мають ЛЖВ, які ніколи не належали до груп ризику (19%), ніж ті, хто підтвердив належність до них (30%).

Унаслідок стигми та дискримінації права ЛЖВ і людей, яких вважають ЛЖВ, порушуються, що значно посилює негативні наслідки епідемії. Стигма, пов'язана з ВІЛ, є складним явищем і посилює негативне ставлення шляхом асоціації ВІЛ із уже стигматизованою поведінкою, наприклад, заняттям комерційним сексом, споживанням ін'єкційних наркотиків, гомосексуальною поведінкою. Прикладами наслідків стигми є уникнення тестування на ВІЛ як серед уразливих груп, так і серед населення в цілому, уникнення медичної допомоги, не розкриття свого статусу іншим через страх бути стигматизованим.

Стигма також впливає на лікування, догляд та підтримку ЛЖВ: звертаючись за лікуванням, людина ризикує зазнати стигматизації та дискримінації і, як наслідок, не отримати послуги чи отримати їх на низькому рівні. Не звернення за допомогою, у свою чергу, призводить до того, що люди не розпочинають вчасно лікування.

Отже, стигма, пов'язана з ВІЛ, має негативний вплив на психологічний стан стигматизованої людини та на її здоров'я, що загалом призводить до зниження якості життя людини. Саме для подолання стигми та дискримінації у суспільстві важливе значення має рівень толерантності до людей, які живуть з ВІЛ-статусом. Для цього потрібна активна державна політика та активізація громади, просвітницька та інформаційна робота з врахуванням тих проблем й недоліків, які мають місце серед населення. Зниження рівня стигматизації є необхідним кроком задля ефективною боротьби з епідемією та надання адекватного догляду і підтримки тим, кого стосується ця проблема.

Таким чином: ставлення суспільства до ВІЛ/СНІД і груп ризику є досить значним показником рівня гуманності й толерантності; додержання норм гуманізму у відношенні до людей з ВІЛ-інфекцією є таким, що потребує допомоги та контролю з боку держави. Так, кожна четверта опитана ЛЖВ принаймні один раз протягом 12 місяців стикалася з обмеженнями у доступі до соціальних і медичних послуг з причин, пов'язаних з ВІЛ-статусом; активна державна політика та активізація громади, просвітницька та інформаційна робота з врахуванням тих проблем й недоліків, які мають місце серед населення, забезпечить подолання стигми та дискримінації у суспільстві людей, які живуть з ВІЛ-статусом.